

SÍPOS FERENC

KARD A KOPORSÓN

Sípos Antal huszárfőhadnagy emlékezete

Sword on the Coffin.

The Memory of Hussar Lieutenant Antal Sípos

The biographical data of the second lieutenants and lieutenants who took part in the 1848/49 War of Independence fill three volumes in Gábor Bona's compilation. With the help of the numerous sources (school documents of the town of Békés, documents of the Honvéd Association in Békés County, registers of the Honvéd Home in Budapest) and the special literature available in growing numbers since the 150th anniversary provided the possibility to do a detailed reconstruction of the life of one of the many hundreds of lieutenants.

Antal Sípos (Békés, 1820 – Budapest, 1885), a man from a middle-noble family, decided to be a soldier in his childhood. He did not finish his high-school education in Debrecen before enlisting to the Sixth (Württemberg) Hussar Regiment at the age of seventeen in 1838. He signed twelve years. He was transferred to Galicia. He progressed slowly through the ranks before his military career started to rise in 1848 when his regiment was ordered to return home. He was transferred to the carriage division, where he could progress quickly through the ranks. He returned to his original unit as a second lieutenant: he was promoted to lieutenant in summer 1849 and then for a short time he served as a regiment aide-de-camp at Komárom. After the capitulation of the fortress he worked as a clerk in Mezőberény, in 1860/61 he was a county archivist in Gyula. Finally he worked as a notary in Vésztő.

After the death of his wife and children he moved in the Honvéd Home where he was given the tasks of an adjutant and a caretaker. This is where his life ended.

Keywords: Sípos family, school in Békés, Sixth (Württemberg) Hussar Regiment, Mezőberény, Vésztő, Honvéd Association in Békés County, Honvéd Home in Budapest

Sípos Antal 1820. szeptember 14-én született Békésen. Apja, Sípos József (Kecskemét, 1775 – Békés, 1840) 1818-tól e város egyik református lelkésze volt, édesanyját Tanárky Eszternek hívták. A keresztelőt szeptember 16-án tartották. A szertartást Asztalos István, Sípos József lelkész társasága végezte. Keresztapának Karassiy Istvánt, a békési uradalom inspektorát, keresztanyának Jenei Juliannát kérték fel a szülők.¹

¹ MNL OL Mikrofilmtár A 2142. doboz: Keresztelési anyakönyv, 279. o. Békés mezőváros és a hozzátartozó uradalom birtokosa ekkor gróf Wenckheim József Antal (1780–1852) volt. A Sípos Antalra vonatkozó adatok egy része már Nagy Ivánnál és Bona Gábornál is szerepel. Nagy 1863. 219. o.; Bona 1999. 152–153. o.

A szülés a huszonkilenc éves anyát,² akinek ez volt a tizedik szülése,³ nagyon megviselte: szeptember 19-ig közelebb volt a halálhoz, mint az élethez, de aztán felépült.⁴ (Olyannyira, hogy a későbbiekben még két gyermeknek adott életet.⁵)

Sípos Antal tehát népes településen,⁶ nagycsaládban nőtt fel. A szülői gondoskodást jelzi, hogy ő már himlő elleni védőoltást kapott.⁷ (Ez akkoriban még újdonságnak számított.⁸) Fejlett, jó képességű gyerek lehetett, ezért adhatták hamarabb iskolába: 1826 tavaszán lépte át először a vályogfalú, nádfedeles épület⁹ küszöbét, holott a hatodik életévét csak az első félétvet lezáró vizsga (szeptember 16.) előtt pár nappal töltötte be. Egészséges volt, egy napot sem mulasztott. Szorgalmával, képességeivel, tudásával kitűnt társai közül: a nemzeti iskola első osztályában (létszám 123) rögtön az első helyre került. Az 1827/28-as tanévben a második osztály az előző tanévben végzett két első osztályból alakult meg, létszáma 152 lett, de a második félfévre 119-re apadt. Sípos Antal most sem szerepelt a hiányzók között, s mindkét félfévből megőrizte első helyét. Az osztálynévsorokhoz kapcsolt tanrendi követelményekből kiderül, hogy bár az oktatás elsődleges célja a vallással kapcsolatos ismeretek elsajátíttatása volt, de emellett a gyerekek az első két tanévben megtanulták kimondani és leírni a római és az arab számjegyeket, sokat gyakoroltak, így egyre jobban tudtak olvasni, írni, számolni, a második tanév végén pedig már ismerniük kellett az 52 vármegye nevét is.¹⁰ A nemzeti iskola első két osztályában praceptorok (segédtanárok), valójában nagyobb gyerekek tanítottak, e célra többnyire a mezőberényi gimnáziumból hozott az egyház 6. vagy 7. osztályos, békési születésű fiúkat, „akik részint koruknál, részint fizetésük csekélységénél, részint hivataluk ideiglenes voltánál fogva – mert 1 év múlva rendszeren elbocsátották őket – gyakran híjjával voltak annak a komolyságnak, amelyet a tanítói állás is megkövetel.”¹¹

A következő, 1828/29-es tanévtől már rektorok/ludimagisterek (tanárok) keze alá került Sípos Antal, ők tanították ugyanis a nemzeti iskola harmadikos és negyedikes, illetve a gimnáziumi osztályok tanulóit. A rektorok a Debreceni Református Kollégium tanítási gyakorlattal rendelkező, végzős diákjai közül kerültek ki, fiatal emberek voltak, két-három évre jöttek: ezalatt kellett összegyűjteniük a külföldi tanulmányaik költségének fedezetét, hogy majd hazatérve lelkészek lehessenek.¹² Sípos Antal továbbra is jól helytállt – ahogy ha-

² Tanárky Eszter Gárdonyban született 1791-ben, március 8-án keresztelték meg. MNL OL Mikrofilmtár, A 668. doboz: Keresztelési anyakönyv, 15. o.

³ *Héjja* 2002. 179. o.

⁴ Békés, 1820. szeptember 21. Sípos József levele Juhász István szeniorhoz. TtREL I. 29. i. 6. doboz, 52. irat.

⁵ *Héjja* 2002. 179. o. Összesen tizenhárom gyermeket hozott a világra, ugyanis egy alkalommal ikreket szült. Mivel az ikrek egyike élettelenül jött a világra, őt csak a halotti anyakönyvbe vezették be, Héjja kimutatásában ezért nem szerepel. MNL OL Mikrofilmtár A 2420. doboz: Halotti anyakönyv, 105. o. (1812. szeptember 1.)

⁶ Békés mezővárosnak 1828-ban 14682 lakosa volt. Helységnevtár, 1993. 26. o.

⁷ Békés, 1834. december 24. Sípos József levele Tanárky Antal főhadnagyhoz. DmREL C/85. XIV. köteg, F. nro. 62.

⁸ A himlőoltást csak 1876-ban tették kötelezővé Magyarországon: 1876. évi XIV. t. c. 92–99. §. CJH 1896. 379–380. o.

⁹ A tanárok lakásául is szolgáló fiúiskola 1799 körül épült, négy tanterme volt, ebből kettőt a legnépesebb korosztály, a nemzeti iskola elsősei foglaltak el, a harmadikban a másodikosok tanultak, az összes többi diák (a nemzeti iskola harmadikosai, negyedikesei, a gimnazisták) a negyedikben kapott helyet. *Séllei* 1896. 8. o.

¹⁰ TtREL I. 62. g. 1. doboz.

¹¹ *Séllei* 1896. 9. o.

¹² Uo.

ladt előre, úgy fogytak mellőle az egykori osztálytársak, mert nem minden szülő tudta vállalni a tandíjat; az iskoláztatás ugyanis nem volt kötelező –, a tanulói rangsorban lecsúszott ugyan a második helyre, de életkoránál magasabb osztályba sorolta tanára: az 1829/30-as tanév második félévében már a schola grammatica secunda tanulója lett ötödmagával, az első gyerek 14, a harmadik 13, a negyedik és ötödik 11 éves volt, míg Sípos Antal csak a 10. életévében járt. Ám az 1831/32-es tanévben visszaszerezi az első helyet (ekkor már veteranus syntaxista; ebben a csoportban mindössze hárman vannak), s azt megőrzi az 1832/33-as tanévben is (ekkor már csak ketten vannak). A vizsgatételekből kitűnik: továbbra is megmarad a vallásos nevelés primátussága, de a rektorok nagy súlyt fektetnek a latin nyelv oktatására is; új tantárgy a földrajz; s a német nyelv tanítását is elkezdik.¹³

Betegeskedő édesapja legkisebb fia életútját igyekszik egyengetni, a nagyobbak (József, Gábor, Sándor) nemességét már korábban elismertette a vármegyével (1819. április 1.),¹⁴ úgy érzi, Antal ügye sem halogatható tovább: 1832. február 16-án Sípos József újabb nemesi bizonyáglevelet kért Békés vármegyétől, hogy abba ő is bele legyen foglalva.¹⁵ (Kérvényéhez mellékelte fia születési/keresztelési anyakönyvi kivonatát, melyet lelkészársától, Elekes Andrásról már február 2-án megkapott.)¹⁶ A Gyulán tartott közgyűlés február 18-án helyt adott e kérésnek, így lett Sípos Antalnak tizenegy és fél éves korára saját nemesi bizonyítványa.¹⁷ 1834-ben arról kellett döntenie, hogy milyen életpályát válasszon a poéták osztályába járó legkisebb fiú. (A tizenhárom gyerekből ekkor már csak hét volt életben – négy fiú, három lány –, közülük még hat szülői gondoskodást igényelt.) Sípos Antal úgy nyilatkozott, hogy neki „teljes elhatározott szándéka a katonai nemes rendbe lépni.” A szülők az eleven, orvos által ép testűnek talált, latinul és németül már valamicskét értő gyermeküket tőlük telhetően igyekeztek támogatni. Az anya családjában két katonatiszt is volt. Tőlük kértek pártfogást, segítséget. Sípos József először Tanárky Sándor őrnagynak írt levelet (a Horvátországba, Varasd-Szentgyörgyre küldött levél nem jutott el a címzettéhez, mert ő ekkor már Itáliában szolgált), miután választ tőle nem kapott, Tanárky Antal főhadnagyhöz fordult.¹⁸

A szülők talán abban reménykedtek, hogy Sípos Antal valamelyik ezrednél kadétként kezdheti meg katonai pályafutását (kap majd ellátást és csekélyke illetményt); a gyakorlatban sajátíthatja el a tisztí pályához szükséges ismereteket, miközben mentesül a közkatonai kötelemektől. (A család szűkös anyagi helyzete miatt a bécsújhelyi tisztí akadémia számításba sem jöhetett.) Csalatkozniuk kellett: A katonai alakulatoknál a Magyar Királyság területén élő fiatalok számára ekkoriban 192 kadéti hely volt – ennek több mint fele a határőrezredeknel, melyekbe elsősorban a szerb és horvát katonacsaládok gyermekei nyertek felvételt –, ezeknek a betöltése után már csak önköltséges alapon lehetett kadétkodni, ami viszont jelentős anyagi terhet jelentett. (Ennek ellenére egy-egy divatos ezrednél 40–50 magyar nemes ifjú vállalt ilyen szolgálatot.)¹⁹

¹³ TtREL I. 62. g. 1. doboz; I. 29. i. 6. doboz, 85., 88. sz. irat; I. 62. d. 1. doboz, 1832. évi iratok.

¹⁴ MNL BML IV. A. 1. a. 45. kötet 245–247. o.

¹⁵ MNL BML IV. A. 1. b. 21/1832.

¹⁶ MNL OL Mikrofilmtár A 2148. doboz: Esketési anyakönyv V. kötet 1824–1842. (Ebben az anyakönyvben található a különböző célra kiadott bizonyítványok jegyzéke.) 236. o.

¹⁷ MNL BML IV. A. 1. a. 60. kötet 62–73. o.

¹⁸ Békés, 1834. december 24. Sípos József levele Tanárky Antal főhadnagyhöz. DmREL C/85. XIV. köteg, F. nro. 62. Tanárky Antal (1795–1863), a 33. gyalogezredben szolgált, 1848. június 19-től a magyar hadügymisztérium Katonai-nevelési osztályának főnöke, címzetes őrnagy. *Bona* 2000. 673. o.

¹⁹ *Kedves* 2007. 9–10. o.

Tanárky Antal nem tudott segíteni. Sípos Antal Kecskeméten, apja szülővárosában folytatta tanulmányait; eredményesen, hiszen a továbbtanulás szempontjából fontosnak tartott vallásismeretből (*e doctrina religionis*) eminens minősítést szerzett, így aztán 1836. november 5-én aláírhatta a Debreceni Református Kollégium törvényeit: a másodéves diákok közé vették fel.²⁰ Ha végez, ügyvédként, vármegyei hivatalnokként, netán református lelkészként tevékenykedhet... Ő azonban kitartott eredeti szándéka mellett. Megkönnyítette a dolgát, hogy Debrecenben működött a 39. Dom Miguel gyalogezred toborzási központja, mely a 6. (Württemberg-) huszárezred legénységének pótlásáról is gondoskodott,²¹ itt megtudhatta, hogy toborzások alkalmával 17-től 40 éves korig jelentkezhetnek szolgálatra azok, akik a 62 hüvelyk magasságot elérik.²²

Sípos Antal 1837. szeptember 14-én töltötte be a 17. életévét. Ez volt az utolsó követelmény, aminek meg kellett felelni. Már csak az adandó alkalomra várt. Gyalogság vagy lovasság? Lehet, hogy a díszes, zsinórokkal, vitézkötésekkel ékesített egyenruha (fekete csákó, búzavirágkék mente, dolmány és nadrág, sárga gombok²³), a fegyverek (kard, rövid karabély, pisztoly²⁴), lovak dobogatták meg a szívét, netán a döntésben prózaibb ok is közrejátszhatott: oda áll be, ahova a leghamarabb jelentkezhet?! Nem tudhatjuk. Csak a tényt rögzíthetjük: 1838. március 5-én került a 6. (Württemberg-) huszárezred, melynek tulajdonosa I. Vilmos württembergi király volt, állományába; 12 év szolgálatra kötelezte el magát. A belépéskor 21 forint ún. toborzópénzt (*Werbgeld*) kapott.²⁵ (Ez nagy összegnek számított, hisz akkoriban egy huszárhadnagy havi fizetése 28 forint volt.²⁶) Otthagyott csapat, papot, talán még a harmadik tanévet lezáró vizsgáit se tette le. (A végzésig pedig még legalább három évet kellett volna a Kollégium falai közt töltenie!) Messze került iskolájától (Debrecen), szülőföldjétől (Békés): alakulata Galíciában, Brzezanban és környékén állomásozott.²⁷ Az ezred legénysége csaknem teljesen magyar volt, a Tiszántúl északi feléből származott.²⁸ A tisztikarban viszont a magyar származású tisztek aránya még az 50 százalékot sem érte el.²⁹ A vezénylési nyelv a német volt. Hogyan állta meg a helyét ebben a környezetben a 2. őrnagyi osztály 2. századába beosztott³⁰ Sípos Antal?

²⁰ TtREL II. 1. e. 4. kötet 148–149. o.

²¹ *Barcy – Somogyi* 1986. 19., 38–39. o.

²² *Rédvay* 1941. 22. o. (1 bécsi hüvelyk = 2,634 cm. A közkatonák újoncmértéke, a 62 bécsi hüvelyk tehát 1 méter 63 centinek felelt meg. *Bogdán* 1990. 142. és 213. o.)

²³ Schematismus, 1838. 324. o.; *Barcy – Somogyi* 1986. 47. o.

²⁴ *Rédvay* 1941. 25. o.; *Barcy – Somogyi* 1986. 49. o.

²⁵ Grundbuch, 1841–1848. 3. füzet, 7. o. (Fénymásolatát, Bona Gábor közvetítésével, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Bécsi Levéltári Kirendeltségétől kaptam meg. Köszönet érte.)

²⁶ *Kedves* 1992. 19. o.

²⁷ Az ezredtörzs (*stab*) Brzezanban (ma: Berezany, Ukrajna) volt, a századokat a környező településeken helyezték el. Schematismus, 1838. 323. o., *Rédvay* 1941. 50. o.; *Barcy – Somogyi* 1986. 39. o.

²⁸ *Kedves* 1992. 55. o. A 6. (Württemberg-) huszárezred újoncozási kerülete Szabolcs vármegye és a Hajdú Kerület, továbbá Szatmár, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegye területét ölelte fel. Ám a legénység nagyrészt a magyar népességű Alföldről, leginkább Szabolcsból került ki. *Kedves* 2007. 22. o.

²⁹ A hadvezetés arra törekedett, hogy a magyar huszárezredek tisztikarában háttérbe szorítsa a magyarokat. Uo. 13. o. 1835-ben két tabló (közli *Hermann*, 1996. 88. és 89. o.) készült a 6. (Württemberg-) huszárezred tisztikaráról, az egyik 30, a másik 26 képből áll; ami a neveket illeti: alig harmada, negyede magyaros hangzású! Az 1848. évi tiszti névkönyv szerint a 65 fős tisztikarban csak 14-15 magyar származású tiszt volt. *Rédvay* 1941. 116. o.

³⁰ Grundbuch, 1841–1848. 3. füzet, 7. o.

Minden bizonnyal kemény kiképzést kapott. Megtanult a lovakkal bánni. A mondás szerint a huszár háromszáz egynéhány darabból áll.³¹ Ami azt jelenti, hogy több mint háromszáz felszerelési tárgyát kellett megismernie, rendben tartania, alkalmaznia: felüléskor önmagát és lovát ezekkel harc képes állapotba hozni. Megismerni a trombitajeleket, vezényszóra mozdulni, parancsot végrehajtani. És meg kellett küzdenie – ebben segített a szigorú életrend – a kínzó honvággyal is! Talán még az édesapja temetésére (Békés, 1840. április 8.)³² se engedték haza...

Hasznát vette német tudásának, előnyt jelentett számára, hogy mint értelmes, tanult ember, alkalmazható volt bizonyos írno ki teendők ellátására is. Hamar kiemelkedett társai közül: 1839. február 6-án káplárrá, azaz tizedessé léptették elő.³³ A következő rendfokozatra azonban már éveket kellett várnia: 1844. október elsején lett szakaszvezető.³⁴ Békeidőben lassú az előrelépés. A beosztások száma korlátozott, csak a távozók helyére lehet újakat kinevezni. Egy-egy huszárszázadnál mindössze két őrmester szolgált.³⁵ Sípos Antal helyzetét nehezítette, hogy nem kadétként került az ezredhez: a legrosszabb esetben is 8–10 év szolgálat után tiszt ki beosztást kaphatott volna,³⁶ így viszont még az altiszti ranglétra csúcsára is nehéz lesz feljutnia. Hány év kell az őrmesteri kinevezéshez? (A kapitányi rendfokozatról egyelőre álmodni sem mert: az – pénz és pártfogó nélkül – csak 20–30 év szolgálat árán volt elérhető!³⁷)

1846-tól nehezedett a szolgálat. Bár a februári lengyel felkelés elbukott, a közbiztonság megrendült a tartományban. A gyorsan bevethető huszárok rendfenntartó feladatokat is kaptak.³⁸ Már nyolc éve élt távol a hazájától, úgy tűnt, ezrede időtlen időig Galíciában fog állomásozni. 26 éves lett, családra vágyott...

A szép egyenruhába bújtatott, fiatal, életerős legényeken megakadt a lányok szeme. Egyedül az ezredesi osztály 2. századát (Lenkey százada) helyezték el laktanyában,³⁹ a többiek századonként vagy szakaszonként egy-egy faluban állomásoztak úgy, hogy egyesével vagy kettesével lettek a gazdák házaiba beszállásolva,⁴⁰ így könnyen lehetett ismerkedni. Sípos Antal nem tudott ellenállni Ámor nyilainak. 1846 végén vagy 1847 első napjaiban megnősült. (Az időpontra egyetlen forrásunk a körösladányi római katolikus egyház halotti anyakönyvének bejegyzése: Sípos Antalné 1872. január 7-én halt meg 42 éves korában; 25 évig élt házasságban.⁴¹)

³¹ *Kedves* 1992. 36. o.

³² MNL OL Mikrofilmtár A 2151. doboz: Halotti anyakönyv, V. kötet 1819–1840. 460–461. o.

³³ Grundbuch, 1841–1848. 3. füzet, 7. o. Egy-egy huszárszázadban 12 káplár (tizedes) szolgált, ők képezték az altiszti kar gerincét. A század két szárnyra, a szárny pedig két szakaszra oszlott. Szakaszonként tehát három-három káplár volt beosztva, ők vezényelték a legkisebb szervezeti egységeket, a káplárságokat. *Kedves* 1992. 17–18. o.

³⁴ Grundbuch, 1841–1848. 3. füzet, 7. o.

³⁵ *Kedves* 1992. 18. o.

³⁶ *Kedves* 2007. 9–10. o.

³⁷ Uo. 9. o.

³⁸ Uo. 23. o.

³⁹ Közülük is sokan éltek vadházasságban, sőt gyermekeik is születtek. A hazaszökő huszárok asszonyaikat nem vitték magukkal. OSZK Kt. Quart. Hung. 2523. fol. 218v–219r.

⁴⁰ *Rédvay* 1941. 21. o.

⁴¹ MNL OL Mikrofilmtár A 3304. doboz: Halotti anyakönyv, 1841–1875. 125. o.

A házasságkötés pontos helye nem ismert. (A rokonok két nemzedékkel később már csak arra emlékeztek, hogy Sípos Antal „neje egy lengyel nő” volt.⁴²) E családi eseményt titokban,⁴³ a 17 éves menyasszony lakóhelyén, egy Brzezan környéki faluban szervezték meg, mert a 6. (Württemberg-) huszárezred házassági anyakönyvébe nincs bejegyezve.⁴⁴ (Minden huszárezred önálló plébániaként működött: az ezredtörzshöz beosztott káplán végezte a lelkési teendőket.⁴⁵) Sípos Antal református volt, felesége, Swistelniczka Domicella azonban római katolikus. (A magyar lelkészek nehezen bírkóztak meg az idegen névvel, hallás után így próbálták lejegyezni: Svisztelniczki, Svitzelniczki, Szvisztelniczki, Swistelniczka, Schwistelniczka, Svisztelniczka, Szvitelniczka, Schvisztelniczka, Szvisztelniczka, Szwitelniczka, Svisztelniczka, Swisztelniczka, Schwisztelniczki, Szvisztelniczka Dominika/Domicella.⁴⁶)

1847 októberében Sípos Antal közelebről nem ismert, speciális feladatot (futárszolgálat?) kapott, ennek teljesítéséért 13 forint 30 krajcár napidíjat vehetett fel.⁴⁷ Ez a havi ellátmányon felüli juttatás minden bizonnyal jól jött az ifjú párnak.

A vállalt tizenkét év szolgálati idő már-már a végéhez közeledett, amikor – 1848 tavaszán – nyugtalanító hírek érkeztek otthonról. A haza hívó szava sokaknál erősebbnek bizonyult a katonai eskünél: az ezredesi osztály 2. százada május 28-án elkövette a legnagyobb függelemsértést, megszökött; magukkal vitték Magyarországra parancsnokukat, Lenkey Jánost is.⁴⁸ Június 4-én az ezredesi osztály 1. századánál is hazatérési szándékra utaló jelek mutatkoztak. Az újabb szökést megelőzendő, Hammerstein altábornagy, galíciai főparancsnok a szülőföldtől távolabbra akarta áthelyezni a zömmel magyar legénységű huszárezredet: június 6-án elrendelte Sziléziába vonulásukat.⁴⁹

A 6. (Württemberg-) huszárezred sorsa azonban nem Galíciában, hanem Bécsben dőlt el. Mészáros Lázár hadügyminiszter a külföldön állomásozó magyar katonai alakulatok hazarendelését sürgette. A bécsi hadügyminisztériummal folytatott tárgyalások során végül annyit sikerült elérnie, hogy minden Magyarországot elhagyó alakulat helyébe magyar alakulatot küldjenek haza.⁵⁰ Úgy tűnt, az egyezség értelmében a Prága környékén állomásozó 12. (Nádor-) huszárezred térhet vissza. A császári hadvezetés azonban a bizonytalan csehországi helyzet miatt ragaszkodott ehhez az alakulathoz, így aztán Latour tábornagy, osztrák hadügyminiszter inkább a Württemberg-huszárokat ajánlotta fel

⁴² A teszéri Hajnal és Sípos családok. Jegyzette: Zolnay Béla mérnök. TtREL I. 27. a. 1. doboz: Év nélkül. E leszármazási táblázat készítője Sípos József békési református lelkész dédunokáját vette feleségül. Csak családi adatokból dolgozott az 1920-as években. Nagy Iván művét nem ismerte, pedig ott megtalálhatta volna Sípos Antal feleségének a nevét! Nagy 1863. 219. o.

⁴³ Alighanem csak azoknak a huszároknak engedélyezték a nősülést, akik már letöltötték az eredetileg vállalt időt, és még további szolgálatra kötelezték magukat. *Rédvay* 1941. 21. o.

⁴⁴ Balla Tibor alezredes (a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Bécsi Levéltári Kirendeltségének vezetője) 2009. június 25-én írt válasza érdeklődésemre. Köszönet a segítségért.

⁴⁵ *Kedves* 1992. 19. o.

⁴⁶ A mezőberényi református és német ajkú evangélikus, a békési, körösladányi római katolikus, valamint a vésztői református anyakönyvekben olvasható névalakok.

⁴⁷ Grundbuch, 1841–1848. 3. füzet, 7. o.

⁴⁸ *Kedves* 1992. 14. o. A részletekre: *Urbán* 1992. 4–13. o.

⁴⁹ *Urbán* 1992. 30. o.; *Kedves* 2007. 29. o. Egy szemtanú visszaemlékezése szerint az ezred megmaradt hét századát Najarovnál vonták össze. Innen a huszárok Lembergbe vonultak, ahol újabb esküt kellett letenniük V. Ferdinándra és az alkotmányra. Kétnapos menetekben indultak el Szilézia felé, minden harmadik napon pihenőt tartva. Adalék, 1891. 566. o.

⁵⁰ *Kedves* 1992. 13. o.

a magyar kormánynak: június 13-án értesítette a magyar külügyminisztériumot, hogy ez az ezred hamarosan Magyarországra érkezik. Az új menetparancsra az élen haladó század már Szilézia határától fordult vissza; az ezred egyes osztályai június végén, július elején a Duklai-hágón át érkeztek Magyarországra, s július 20–29. között foglalták el a kijelölt állomáshelyüket. Az ezredtörzs az ezredesi osztály 1. századával és az alezredesi osztály két századával Gyöngyösön kapott szállást, az első őrnagyi osztály és a második őrnagyi osztály 4 százada Balassagyarmaton és Pesten rendezkedett be.⁵¹

A Délvidéken már dúlt a háború. Sípos Antalt 1848. július 31-én a nemrég felállított magyar szekereszkarhoz helyezték át.⁵² Itt égetően szükség volt lovakkal bánni tudó, megbízható katonákra, hogy ne kelljen hadifoglyokat, ágyúdörgéstől megremülők, a döntő pillanatban a lovakkal vagy akár a lövegekkel együtt elmenekülő fuvarosokat alkalmazni. A szekereszkar hatáskörébe tartozott ugyanis az 5. tüzezred ütegeinek fogatolása. Gondoskodni kellett a lövegek és lőszerkocsik vontatásáról. Háborús körülmények között ez felelősségteljes munka volt, aki ezt végezte, ugyanúgy kockára tette az életét, mint bármely fegyvernem katonája. A szekereszetnek mégsem volt presztízse: Kunszentmiklós például az Országos Honvédelmi Bizottmánynál tiltakozott az ellen, hogy jászokat és kunokat ide sorozzanak be.⁵³

Sípos Antal a díszes huszáregyenruhát egyszerűbbre (gyalogsági csákó, atilla, lovaglónadrág, csizma, sziürke köpeny) cserélte, megvált a karabélytól, a pisztolyoktól, egyetlen fegyvere a huszárkard maradt⁵⁴ – de végre őrmester lett. Rövid átképzés után a 125. számú ütegfogathoz osztották be, Bagner alhadnagy parancsnoksága alá. Az itt szolgáló szekereszek feladata volt a 3. számú lovasüteg szállítása, mozgatása. Ezt az üteget 1848. augusztus 2-án indították útnak Pestről a Délvidékre,⁵⁵ hogy a verbászi táborban, a szerbek elleni védővonal jobbszárnyán harcoljon. Sípos Antal itt esett át a tűzkeresztségen.

1848 október 3-án V. Ferdinánd feloszlatta az országgyűlést, az Országos Honvédelmi Bizottmány működését pedig törvénytelennek minősítette; a katonai és polgári hatóságoknak elrendelte, hogy ezentúl a kinevezett császári megbízottaknak engedelmességedjenek. (A királyi manifesztumot a temesvári várőrség és főhadparancsnokság október 10-én hirdette ki.) Ez figyelmeztető jel volt, az engedetlenek fegyveres lázadásban való részvétellel lesznek vádolhatók.⁵⁶ Sípos Antal nem hátrált meg, szolgált tovább.

A hadügyminisztérium december 4-én értesítette a verbászi mozgó hadsereg vezényletét, hogy „Sípos Antal a' Verbászon lévő 125-ik ágyútelep fogatánál alkalmazott őrmester a' Pesten alakított szekereszi tartalék osztályhoz f. [folyó] hó 1-ő [első] napjától számítandó rang és illetményekkel, a' mai napon alhadnagynak kineveztetett.” Együttal neveztetet

⁵¹ Urbán 1992. 30. és 35. o.; Kedves 2007. 29–30. o. Egy szemtanú visszaemlékezése szerint a 6. (Württemberg-) huszárezrednek az első menetparancs értelmében Biala-Bielitz-be kellett volna vonulnia, de csak Pilsnig-ig jutottak el, az újabb menetparancsra innen indultak hazafelé. Duklánál értek a magyar határ közelébe, a Kárpátokon túljutva átvonultak Sáros vármegyén (Orlich–Komárnik–Bártfa–Eperjes), következett Kassa (Abaúj-Torna vármegye), majd Miskolc (Borsod vármegye), végül megérkeztek Gyöngyösre (Heves vármegye) és környékére. Adalék, 1891. 566–567. o.

⁵² Grundbuch, 1841–1848. 3. füzet, 7. o.

⁵³ Barcy – Somogyi 1986. 156., 158., 159. o.

⁵⁴ Uo. 156–158. o.

⁵⁵ Csikány 2000. 26. op.

⁵⁶ Hermann 2002. 69–70. o.

„új állomása siető elfoglalására” utasították.⁵⁷ Valóban sietni kellett, mert Windisch-Grätz hadserege már Pest-Buda felé közeledett.

Sípos Antal alig foglalta el új állomáshelyét, a kardcsapás nélkül feladott fővárost el kellett hagynia: lehet, hogy 1849 első napjaiban a szekerési tartalék osztály is Debrecenbe költözött, de mindenképpen a Tisza mögé vonult vissza. Amint rendeződtek a sorok, Sípos (al)hadnagyi rangban a 10. hatfontos gyalogüteg fogatparancsnoka lett a II. hadtestnél.⁵⁸ Ennél a hadtestnél együtt szolgált volt bajtársaival, ugyanis a 6. (Württemberg-) huszárezred öt százada is ide volt beosztva.⁵⁹ Sípos Antal hamarosan újra magára ölthette a díszes, búzavirágkék egyenruhát, de immár (al)hadnagy lett egykori alakulatánál.⁶⁰

1849. április 14-én a Debrecenben ülésező országgyűlés kimondta Magyarország függetlenségét és a Habsburg–Lotharingiai-uralkodóház trónfosztását. Ez végső szakítást jelentett: nyilvánvalóvá vált, hogy azok a tisztek, akik tovább szolgálnak a magyar hadseregben, a küzdelem elbukása után a felségsértés bűntettében lesznek elmaraszthatók.⁶¹ Nem ismerjük Sípos Antal helyzetértékelését, lehet, hogy ő is a tavaszi hadjárat sikeres folytatásában bízott, s nem kívánta a felfelé ívelő katonai pályáját megszakítani.

A szabadságharc végére az ezrednél sok főtishti hely üresedett meg, ezért az ezredes bejegyzés miatt a távollétében Mándy őrnagy, helyettes ezredparancsnok 1849. június 14-én az aszódai táborból többek között Sípos Antalt is előléptetésre (főhadnagynak „egyszersmind ezred’ segédül”) terjesztette fel a hadügyminisztériumhoz. Görgei Artúr Szegeden, július 27-én nevezte ki főhadnagynak Sípos Antalt, június 21-től számított ranggal.⁶² A kinevezés augusztus 11-én jelent meg az Aradon kiadott *Közlöny* 165. számában.⁶³ Közben Mándy őrnagy, ezredparancsnok Kászonyi ezredes ellenjegyzésével július 4-én az Új-Szöny melletti táborból ismét elküldte az előléptetési ajánlatot az alábbi megjegyzéssel: „Ezen ajánlat a mai napiparancs’ következtében némi pótlékkal most harmadszor terjesztetik elő: kéretik tehát az illető helyen ezen ajánlatnak illő méltánylása, annyival is inkább, mivel a jelenlegi körülményekhez képest a kijelölt tiszti helyek betöltése elmúlhatatlanul szükséges.”

Klapka György, mérlegelve a kialakult hadi helyzetet, ezt az előléptetési ajánlatot már nem terjesztette fel, hanem rövid úton, saját hatáskörben döntött: „megerősítem Július 1-ői [elsejei] Rang és illetménnyel. Komárom Július 7-én 849. Klapka.”⁶⁴

Ennek értelmében július elsejétől lett főhadnagy és az ezred segéd tisztje Sípos Antal. Mint segéd tiszt, a komáromi parancsnokság és a 6. Württemberg-huszárezred között tartotta a kapcsolatot közel két hónapig. Az augusztus 30-i, Klapka által aláírt „Hadseregi parancs” rendelte vissza alakulatához: „Mándi ezredes úr felterjesztésére: Sípos Antal ezred-segéd főhadnagy a századhoz beosztatik és ennek helyébe Szentgyörgyi őrmester hadnagygyá és ezredsegéddé kineveztetik.”⁶⁵

Sípos Antal katonai pályafutása 1849. október 3-án ért véget Komáromban. A 6. (Württemberg-) huszárezred a magyar hadsereg utolsó alakulataként a Duna-szigeten tette le

⁵⁷ MNL OL H 75. 47. doboz: iktatószám 10.416/1848.

⁵⁸ *Bona* 1999. 153. o.

⁵⁹ *Kedves* 1992. 55. o.

⁶⁰ *Bona* 1999. 153. o.

⁶¹ *Hermann* 2002. 70. o.

⁶² MNL OL H 75. 145. doboz: iktatószám 23.277/1849.

⁶³ OSZK FM3/86. 14. filmtekercs.

⁶⁴ MNL OL H 88. 1. doboz, fol. 86–87.

⁶⁵ *Szinnyei* 1887. 281.

a fegyvert.⁶⁶ A legénységnek felajánlották az átlépés lehetőségét a császári hadseregbe, de ezzel senki se akart élni.⁶⁷

Sípos Antalnak szerencséje volt: szabadon távozhatott. Ha alakulata nem Komáromban fejezi be a szabadságharcot, ő sem kerülhette volna el a felelősségre vonást. Menlevelet kapott, a német nyelvű nyomtatványon ez állt:

„Kísérőlevél ... számára, ki innen akadálytalanul visszatérhet illetősege helyére, ... -be, mint a komáromi helyőrség kötelékéhez tartozó, az ennek engedélyezett összes személyi és vagyoni kedvezményeknek részese.

Bayersfeld cs. kir. tábori hadbiztos

Komárom, október 4. 1849.”⁶⁸

Szabadon távozhatott. Már csak a nevét és lakóhelyét kellett bediktálnia, hogy aztán a kétféjű sasos pecséttel ellátva az úti okmány érvényessé váljon. Nagy csalódás lehetett a hazatérés. Az otthon melegét Békésen már nem találta. Szülőházában, a parókián volt tanára, Hajnal Ábel református lelkész lakott, aki időközben sógora lett. Édesapja 1840-ben meghalt. Szétszóródott a család. Csak édesanyja és lánytestvérei maradtak Békésen, két fivére Szarvasra, a harmadik pedig Mezőberénybe költözött. Beilleszkedését nehezítette, hogy felesége római katolikus volt. (Arra nem találtam adatot, hogy Swistelniczka Domicella mikor érkezett Magyarországra. Lehetséges, hogy az ifjú férj engedélyt kapott, hogy már 1848 nyarán magával hozza, de nem kizárt, hogy csak a harcok elültével, 1849 őszén érkezett Békésre.)

Sípos Antal nem lelte a helyét, 1850. március 16-án Nagyváradon, a katonai parancsnokságon elérte, hogy a továbbiakban Mezőberényben tartózkodhasson. (Választása azért esett erre a településre, mert az ott élő József testvére házas volt ugyan, de gyermektelen; kezdetben talán nála kaphatott szállást a feleségével együtt.) A kézhez vett Tartózkodási igazolás szigorú feltételeket szabott: ezt a „lakóhelyét nem változtathatja meg, és minden egyes idézésre a helyi hatóságnál meg kell jelennie”.⁶⁹ Sípos Antal ebből is érezhette, hogy bizalmatlanok vele szemben, arról viszont aligha tudhatott, hogy neve bekerült a kompromittált egyének névsorába; buzgó hivatalnokok dokumentumok alapján állították össze a listát: a *Közlöny* 1849. évi 165. számában megtalálták a főhadnagyi kinevezését.⁷⁰ A felelősségre vonáshoz ez az egyetlen terhelő adat is elég lett volna, de nem vonhatták eljárás alá, mert Komárom feladásakor menlevelet kapott.

1850. március 16-án a nagyváradai katonai parancsnokság múltját tekintve ugyan komáromi honvéd főhadnagyként határozta meg Sípos Antalt, de rögtön hozzátette, hogy nevezett most magánzó. (Ez a kifejezés olyan személyt jelent, akinek nincs foglalkozása: vagyonából, alkalmi jövedelemből, esetleg támogatásból él.) Mezőberénybe költözve Sípos Antal 1850. november 13-án még volt huszártisztnek tartotta önmagát,⁷¹ de aztán

⁶⁶ *Szinnyei* 1887. 409. és *Kedves* 1992. 55. o. A Komárom várának átadására október elsején kötött egyezség értelmében 2-án az elsáncolt tábornok és a Duna-hídfőt hagyták el a magyar csapatok, 3-án az Ó- és Újvár, valamint a Duna-sziget, végül 4-én a Vág-vonal, Nádor-vonal védművei, az Apáti-sziget és a városban lévő kincstári épületek átadására került sor. *Szénássy* 1989. 215. o.

⁶⁷ *Szinnyei* 1887. 409. és Adalék, 1891. 567. o.

⁶⁸ A nyomtatvány szövegét magyar fordításban közli *Szénássy* 1989. 214. o. Németül: *Rákóczy* 2002. 523. o.

⁶⁹ HL VI. 15. 1. doboz: 1867. év, Iktatott iratok, nro. 236. melléklet (fol. 487.)

⁷⁰ HL Fondszám nélkül, 103. könyv, 447. o.

⁷¹ MNL OL Mikrofilmtár A 2359. doboz: Keresztelési anyakönyv, II. k. 234. o.

alkalmazkodva az új hatalmi helyzethez, 1852. december 21-én már csak volt őrmesterként (*ex-vigiliarum magister*)⁷² mutatkozott be.

Mezőberényt ekkoriban magyarok, németek, szlovákok lakták, földesuruk a báró Wenkheim család volt. Vallásukat tekintve 140 római katolikus, 5761 evangélikus, 1899 református és 50 nem egyesült óhitű élt itt. A római katolikusok a békési anyaegyházhoz tartoztak, annak filiáját alkották. Helyben két evangélikus és egy református eklézsiát tartottak fent a hívek. (A szlovák evangélikusok 3584-en, a német evangélikusok 2177-en voltak.) A szlovákok ekkorra már elmagyarosodtak, a németek is mind tudtak magyarul. Ez a nagy falu 1836-ban elvesztette 1802-ben alapított gimnáziumát.

Az egykorú tudósítás szerint a lapályos síkságon fekvő Mezőberény „határa nagy kiterjedésű; földje fekete agyagos és felette termékeny; lakosai sok és szép búzát, árpat, kukoriczát, zabot, kenderet, répát, dinnyét, luczernát, lóherét természetnek, s ez utóbbiak magjaival jutalmas kereskedést folytatnak. Szőlőkertjei nagyok s ezekben sok nemesített gyümölcsfát láthatsz; bora nem állandó; jó lovakat, ökröket, birkákat tenyésztt.”⁷³

A szántóvetők, iparosok, cigányok közt úrnak, tisztessé rendűnek számított Sípos Antal,⁷⁴ aki igen hamar népszerű lett az egyszerűbb emberek körében. 1850 és 1858 között a római katolikus szülők őt, a reformátusok tíz, a német ajkú evangélikusok tizenhét alkalommal kérték fel keresztpáának. Egy alkalommal még esküvői tanú is volt.⁷⁵ Ez a népszerűség lehet, hogy a szabadságharcos múltjából fakadt, de becsülhették benne az iskolázottságot, az intelligenciát is. A falu előljáróságának szüksége volt írástudó, németül értő (az önkényuralom éveiben ez lett a hivatalos nyelv) emberre. Csakhamar tisztviselő, írnok, fogalmazó, felszólamlási biztos, telekkönyvvezető, ügyvezető, telekkönyvi ügyvezető,⁷⁶ vagy ahogy a latinul vezetett római katolikus anyakönyv mondja,⁷⁷ *ductor libri fundualis* (telekkönyvvezető), *officialis* (hivatalnok) lett. (Elhelyezkedését, beilleszkedését talán bátyja is segítette: Sípos József könyvkötő 1833-ban Mezőberényben lépett házasságra a német származású Klein Johannával,⁷⁸ itt telepedett le; 1849-ben még ebben a szakmában dolgozott,⁷⁹ 1852-ben azonban már írnok,⁸⁰ 1854-ben jegyzői segéd,⁸¹ 1859-ben aljegyző,⁸² árva-gyámként halt meg 63 éves korában, 1872. szeptember 6-án.⁸³)

⁷² MNL OL Mikrofilmtár A 3225. doboz: Keresztelési anyakönyv, 2. Band, 61. o. Sípos Antal ezzel az utó-kort is megtevesztette, egy helytörténeti monográfiában ugyanis ez olvasható: „A visszaállított abszolutizmus éveiben... az elzavart Mózes jegyző utóda Sípos Antal, a császári hadsereg egykori huszárőrmestere lett, így megbízhatónak látszott.” *Szabó* 1982. 140. o. A nyomtatásban is közzétett hadbírószági ítéletekből Sípos is tudhatta, hogy 1848. október 3-a számíthatárnapnak: márpedig ő a kritikus időpont előtt őrmester volt.

⁷³ *Fényes* 1851. 121–122. o.

⁷⁴ A mezőberényi református lelkész e szavakkal jelöli Sípos Antal keresztpa „állapotját.” MNL OL, Mikrofilmtár A 2359. doboz: II. kötet 269., 271., 281., 331., 345., 347., 351., 363. o.; III. kötet 11., 25. o.

⁷⁵ Uo. A 2058. doboz: V. b. kötet 10. o.

⁷⁶ MNL OL Mikrofilmtár A 2058. doboz: Keresztelési anyakönyv, V. kötet 13., 14. o.; V. b. kötet 11., 15., 19., 24., 29., 33., 37., 38., 39., 45., 56., 57. o.

⁷⁷ MNL OL Mikrofilmtár A 3225. doboz: Keresztelési anyakönyv, 2. Band, 82. és 102. o.

⁷⁸ Uo. A 2058. doboz: IV. kötet 69. o. és A 2359. doboz: II. kötet 684. o.

⁷⁹ Uo. V. kötet 4. o.

⁸⁰ Uo. IV. kötet 113. o.

⁸¹ Uo. A 2359. doboz: II. kötet 295. o.

⁸² Uo. III. kötet 31. o.

⁸³ Uo. A 2360. doboz: Halotti anyakönyv, III. kötet 222. o.

Sípos Antalnak nagy szüksége volt a pénzre, a család gyarapodott. A házaspárnak Mezőberényben három lánya született, ők az anyjuk vallását követve római katolikusok lettek. (1877-ben egy gyászjelentés Sípos Antal négy gyermekét sorolja fel: Otília, Hermína, Julianna és Lajos.⁸⁴ A fiúgyermekről anyakönyvi adatot nem találtam.)

Otília 1850. november 12-én jött a világra, aggódó szülei már másnap megkeresztelték a református lelkésszel, aki illetékességéből átküldte a gyermek adatait Békésre, a római katolikus papnak; így aztán mindkét helyen anyakönyvezték.⁸⁵ Hermína Julianna 1853. január 21-én látta meg a napvilágot, 23-án keresztelte meg a békési parochus.⁸⁶ Emília Julianna 1856. szeptember 30-án született, október 2-án keresztelte meg a békési parochus.⁸⁷

1860 végére enyhült az önkényuralom szigora, a kiegyezés közelinek látszott, éledezni kezdtek a '48-as remények. December 10-én Gyulán, a református templomban, báró Wenkheim Béla főispán elnökelete alatt nagy közgyűlést, voltaképpen „ösnépgyűlést” tartottak „az 1847/8-ik évi XVI. t. cz. 2-ik §-ának b. és c. pontja értelmében jogosultak és a főispánilag előre meghívott még számosabb községi képviselők, úgy azokon kívül sok ezer főnyi hallgatóság” jelenlétében. Itt alakult meg az állandó megyei képviselő bizottság, mely december 11-én a megyeháza termében tartotta első ülését. Ezen választották meg a vármegye tisztségviselőit: Terényi Lajos, az 1848. évi XVII. törvénycikk alapján 1849-ben megválasztott másodalispán, maga mellé véve az akkori tisztikar még életben lévő tagjait, benyújtotta lemondásukat, hogy megalakulhasson az új tisztikar.⁸⁸

Megválasztották a két alispánt, a főjegyzőt, az aljegyzőket. „A’ most a jegyzői tisztségtől külön álló levéltárnok jövőn ezután szóba, erre közfelkiáltással Sípos Antal választott meg.” (Ez az állás 1852 óta betöltetlen volt.⁸⁹) Betöltötték a kisebb tisztségeket is, csak „az orvosok, sebészek és az úgynevezett szegődöttek állomásainak betöltése” halasztódott el. Végül az eskütétel következett. Sípos Antal ekkor Gyulán tartózkodott, ő is letette az esküt, mert neve nem szerepel a megválasztott, de távollevő tisztikar névsorában.

Az új idők szele elsöpörte a lakhelyelhagyási tilalmat: Sípos Antal Mezőberényből Gyulára költözött. Életében rövid, de mozgalmas időszak következett. Volt munkája, nem télenkedett. Rendezte, átvette az iratokat, kiadta a más vármegyékre vonatkozókat, jelentéseket készített, útmutatást kért; a sűrűn ülésező bizottságtól gyakran kapott feladatot.⁹⁰ 1861. február 24-én megalakult a „Békésmegyei Honvédegyámoló-egylet”⁹¹ – régi bajtársakkal találkozott. 1861. május 26-án és augusztus 9-én a szabadságharc két huszártisztnéjének adott igazolást, hogy segélyhez jussanak.⁹² A levéltárban felkereste őt Mogyoróssy

⁸⁴ Néhai *nagy tiszteletű* Sipos József békési református lelképásztor s egyház megyei tanácsbíró özvegye, született Tanárky Eszter asszony gyászjelentése. OSZK Plakátok és kisnyomtatványok tára: Gyászjelentések, XIX. sz. 105. Si. (2 példányban) Interneten: mikrofilm.extra.hu. Sipos Gusztáv–Skrabán Mátás, nro. 169. és 170.

⁸⁵ MNL OL, Mikrofilmtár A 2359. doboz: II. kötet 234. o. és A 3225. doboz: 2. Band, 43. o.

⁸⁶ Uo. A 3225. doboz: 2. Band, 62. o.

⁸⁷ Uo. 102. o.

⁸⁸ MNL OL, Mikrofilmtár 22427. doboz: Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1860–1861. 1–19. o.

⁸⁹ Uo. 24. o. és *Merényi-Metzger* 1999. 16. o.

⁹⁰ MNL OL, Mikrofilmtár 22427. doboz: Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1860–1861. 49–50., 100., 166., 180., 186., 190., 214–215., 216., 217., 296–297., 304., 309., 359., 368., 371., 372., 373., 379., 381–382., 407. o.

⁹¹ HL VI. 15. 1. doboz: 1861. év, Nem iktatott iratok, Ülésjegyzőkönyvek, 1–2. irat (fol. 80–83. és fol. 660–661.)

⁹² HL VI. 15. 1. doboz: 1861. év, Iktatott iratok, nro. 4. (fol. 482.) és Nem iktatott iratok, Vegyes, 26. irat (fol. 477–478.)

János helytörténész, amatőr régész, aki ekkoriban Nagy Iván munkáját segítőként a Békés vármegyében élő nemes családok származási adatait gyűjtötte össze.⁹³ Sípos Antal vélhetően nemcsak a saját családjáról közölt vele adatokat, alighanem betekintést engedett az őrizetére bízott forrásokba is. 1863-ban jelent meg a nagy vállalkozás tizedik kötete, benne a Sípos családról szóló rész Nagy Iván kiegészítéseivel.⁹⁴ Ekkor már Sípos Antal nem levéltáros volt, hanem jegyző, nem Gyulán lakott, hanem Vésztőn.

A remények szertefoszlottak, a kiegyezési törekvés 1861-ben meghiúsult: augusztus 22-én az uralkodó feloszlatta a magyar országgyűlést, megszüntették a vármegyei önkormányzatokat, betiltották a honvédségélyező egyleteket.

Békés vármegyében már augusztus 5-én érzékelték a visszarendeződés veszélyét. Az ekkor tartott bizottmányi közgyűlésen „a tisztikar nevében a főjegyző kijelenté, miképp a tisztikar is el van határozva megnehezült helyzete dacára az elfoglalt téren ’s a közönség bizalma folytán reá ruházott hatóságban mindvégig megmaradni, ’s csak a fegyveres erőszak kényszerítésének engedni.”⁹⁵ Október végéig tudtak kitartani: e hónap 25-én ülésezett utoljára az állandó bizottmány; a következő, a főispán által 1862. január 21-re kitűzött közgyűlést már nem tarthatták meg.⁹⁶

Ami Sípos Antal további sorsát illeti, még az állandó bizottmány betiltása előtt új állást kapott. Ugyanis „Vésztő község elöljárói és több lakosai ottani jegyző Mózes Mihálynak hivatalától elmozdítását tárgyazó folyamodásukat” még augusztus 8-án tárgyalta a bizottmány; az ügy kivizsgálásával a szeghalmi szolgabírórt bízták meg.⁹⁷ E tisztségviselő jelentését nem ismerjük, csak a döntést: Sípos Antalt 1861. október 21-én az első alispán át helyezte Vésztőre jegyzőnek.⁹⁸ A város, a megyeszékhely pezsgése, a levéltár csendje után egy község⁹⁹ gondjai várták. A nagybirtok szorításában küzdelem a földért; éhínség (1863 nyarától 1864 nyaráig, az aszály miatt, a lakosság fele kereset és élelem nélkül maradt); nincstelenség (a községnek kellett eltartania 218 munkaképtelent, hozzátartozó nélkül), kevés munkalehetőség, alacsony napszámbérek.¹⁰⁰

„A tényleges közigazgatás, a községközi apparátus irányítását a jegyző (a 80-as évektől már első jegyző, másodjegyző, később adóügyi jegyző is volt) látta el. Az államhatalom, a megye, a járási főszolgabíró utasításainak végrehajtója a jegyző volt.”¹⁰¹ Olykor különleges megbízatást is kapott Sípos Antal. Például 1864. május 6-án neki kellett összeállítania a választ Pesty Frigyes helynevek iránt érdeklődő kérdéseire.¹⁰² Mivel ő nem vésztői születésű volt, az idősebb emberek kikérdezésével tudott megfelelni e feladatnak.

Jegyzői munkája Vésztőhöz kötötte, innen még egy-két napra se tudott elszakadni. A kiegyezés után meghívást kapott a Békés Megyei Honvédegyelet alakuló közgyűlésére. 1867. június 14-én így válaszolt a felkérésre: „Szorgos hivatali elfoglaltságom miatt

⁹³ OSZK Kt. Qurt. Hung. 3003. fol. 57–58. (Mogyoróssy János Sípos Antal feleségének a nevét így írta le: Szvistelniczka Domicella.)

⁹⁴ Nagy 1863. 219–220. o. (Nagy Iván olvasatában torzult a név: Szvistetnicska Domicella.)

⁹⁵ MNL OL Mikrofilmtár 22427. doboz: Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1860–1861. 310. o.

⁹⁶ Uo. 547., 549. o.

⁹⁷ Uo. 412. o.

⁹⁸ Merényi-Metzger 1999. 16. o.

⁹⁹ Vésztő 1872 tavaszán lett nagyközség. Szabó 1982. 179. o.

¹⁰⁰ Szabó 1982. 140–141. o.

¹⁰¹ Uo. 179. o.

¹⁰² Pesty 1983. 104–106. o.

a' gyűlésre – mit nagyon óhajtottam volna – el nem mehetvén; mind a' mellett komáromi elbocsátó levelém hiteles másolatát¹⁰³ ide rekesztve küldöm, kérvén, hogy a' békés megyei honvéd egyeslet tagjai közzé én is jegyeztessem be.” Aláírás (végre régi rendfokozatát újra használhatta): „Sípos Antal jegyző, quondam [egykor] Württemberg huszár fő hadnagy, 's ezredesi segéd tiszt.”¹⁰⁴

Kívánsága teljesült, tagja lett a békéscsabai székhelyű honvédegyeletnek, mely 1869 végéig 14 századost, 18 főhadnagyot, 38 alhadnagyot, egy-egy főorvost, alorvost és hadbíróvott vett fel, továbbá 158 altisztet és közhonvédet igazolt.¹⁰⁵

Sípos Antalt Vésztőn is gyakran kérték fel a szülők keresztapának: 1862. augusztus 5. és 1870. december 20. között összesen negyvennégy alkalommal.¹⁰⁶ A keresztanyaságot többnyire a felesége vállalta el, de lányai – Otília kétszer és Hermina egyszer – is a kiválasztottak között voltak.

Az 1870-es évek megpróbáltatásokat hoztak. 1871 tavaszán Sípos Antal elvesztette az állását – sikkasztás vádjával váltották le¹⁰⁷ –, újra magánzó lett.¹⁰⁸ (A megiszteltetés azonban nem annyira Sípos Antal személyének, mint inkább a jegyzői tisztségének szólt. Amint megszűnt az állása, keresztapaként se számítottak rá.) 1872. január 7-én tüdővészben elhunyt a felesége; 42 éves volt, 25 évig éltek együtt.¹⁰⁹ Öt évvel később, 1877. augusztus 27-én, 21 éves korában meghalt a lánya, Emília Julianna,¹¹⁰ majd 1880. november 15-én, 27 évesen a másik lánya, Hermina Julianna is távozott az élők sorából.¹¹¹

A harmadik lány, Otília. 1870. december 4-én férjhez ment Vésztőn Hricz Károlyhoz, aki református volt;¹¹² 1871. július 26-án ő is áttért a református vallásra.¹¹³ Három gyermekük született, de kettő kicsi korban meghalt, s Otília 1876. június 26-án a férjét is elvesztette,¹¹⁴ élete 26. évében lett özvegyasszony.

Sípos Antalt 1882. február 25-én vették fel a budapesti honvédmenházba.¹¹⁵ Idekerülésének körülményeiről 1885. február 20-án, egy meghívóra válaszolva, így tájékoztatta a Békés Megyei Honvédegyeletet: „Bátor vagyok egyszersmind tudatni, hogy miután engemet az 1881-ik évben az a' szerencsétlenség ért, hogy szélhűdés által testemnek egész jobb része általános bénultságba jutott, a' mint egy kevés mozgási képességet nyertem, 's nem lévén reményem, hogy kint, a' világban bármi módon is magamat fenntarthassam, 's miután nőm és két velem lakó két(!) felnőtt lányaim is elhaltak, az országos honvéd

¹⁰³ Melléklet: A Nagyváradon 1850. március 16-án kiadott Aufenthalts Schein [Tartózkodási igazolás] hiteles másolata. (Békés, 1853. június 8.) HL, VI. 15. 1. doboz: 1867. év, Iktatott iratok, nro. 236. (fol. 487.) A tévedés oka talán az lehet, hogy Sípos Antal ezt az iratot kapta a bevott komáromi elbocsátó levél helyett!

¹⁰⁴ HL VI. 15. 1. doboz: 1867. év, Iktatott iratok, nro. 236.

¹⁰⁵ HL VI. 15. 1. doboz: 1890. év, A Honvédegyelet alapszabálya, ill. Névlajstromok, 3. irat (143/890.) Vö. *Mikár* 1869. 15–16. o. (Az alakuló közgyűlést 1867. június 16-án tartották.)

¹⁰⁶ MNL OL Mikrofilmtár A 2463. doboz: Keresztelési anyakönyv, 1861–1870.

¹⁰⁷ *Szabó* 1982. 180. o.

¹⁰⁸ 1872. január 17-én esküvői tanúként így jelölik a foglalkozását. MNL OL Mikrofilmtár A 2464. doboz: Esketési anyakönyv, 1867–1881. fol. 49.

¹⁰⁹ MNL OL Mikrofilmtár A 3304. doboz: Halotti anyakönyv, 1841–1875. 125. o.

¹¹⁰ Uo. Halotti anyakönyv, 1876–1890. fol. 9.

¹¹¹ Uo. fol. 33.

¹¹² MNL OL Mikrofilmtár A 2464. doboz: Esketési anyakönyv, 1867–1881 fol. 38.

¹¹³ MNL OL Mikrofilmtár A 2462. doboz: Áttértek anyakönyve, 354. o. és A 3303. doboz: *Conversi*, 9. o.

¹¹⁴ MNL OL Mikrofilmtár A 2365. doboz: Halotti anyakönyv, 1873–1896. fol. 50.

¹¹⁵ HL VI. 12. 44. kötet 8. o.

menedék házba való felvételemért folyamodtam, mit meg is nyervén, az 1882-ki Martzius 23-ka¹¹⁶ óta ezen intézet tagja vagyok. Benualtságom hála istennek idő múltával enyhülvén, már most 1883 Aprilis 1-sője óta a honvédelmi minister által intézeti segéd tisztté és ház felügyelővé lettem kinevezve, 's bár a' sok mozgás még most is kissé terhes, de egészségem másként elég tűrhető lévén, hivatásomat betölteni ez idő szerént még képesnek érzem magamat." Levele további részében – bajtársait segítő – tájékoztatást nyújt a felvételi tudnivalókról, de arról is ír, miként kaphatnak segílyt vagy nyugdíjat az Országos Honvéd-segélyező Egylettől a volt honvédek.¹¹⁷

A Budapestről kapott információk felkeltették a Békés Megyei Honvédegylet érdeklődését, felszólításukra Sípos Antal 1885. március 14-én a honvédmenedékházra és az Országos Honvédsegélyező Egyletre vonatkozó ügyiratokat (nyomatványokat)¹¹⁸ is megküldte, továbbá tanácsot adott, hogy a felvételi-, segély- és nyugdíjügyekben miként lehet mellőzni a hosszadalmas szolgálati vagy hivatalos utat.¹¹⁹ Sípos Antal segítőkézsége jól hasznosult, Békéscsabán összefoglalókat készítettek a fontosabb tudnivalókról (felvétel a honvédmeházba, segély, nyugdíj igénylése az Országos Honvédsegélyező Egylettől), ezeket sokszorosították, s március 25-én eljuttatták a Békés megyében élő honvédekhez.¹²⁰

Özvegy Sípos Antal honvédaggyástyánt 1885. december 4-én délelőtt fél 10-kor a honvédmeházban érte a hirtelen halál, bajtársai december 6-án kísérték utolsó útjára a Rókus Kórház halottasházából a köztemetőbe; „szívhez szóló egyszerű búcsúztatót” Szekér Sándor segédlelkész mondott.¹²¹ A *Pesti Napló* december 7-én rövid tudósítást közölt: „Tegnap délután volt a temetése Sipos Antal 1848–49. honvéd főhadnagynak s honvéd menedékházi felügyelőnek a Rókus-kórház halottas házából. Az egyszerű fakoporsót egy pár szerény koszorú díszítette, s a földel legfőbb díszét a harcban kiérdemelt tisztí csákó és aranybojtos kard képezte. A menedékháznak csaknem összes öreg honvédjei is kivonultak a temetésre. A temetésen ott volt a menedékház parancsnoka, Maróthy s az 1848–49 honvéd egylet elnöke, Schubert János.”¹²²

¹¹⁶ Sípos Antal felvételéről 1882. február 25-én született határozat; március 23. a beköltözés napja lehet.

¹¹⁷ HL VI. 15. 1. doboz: 1885. év, Nem iktatott iratok, 14. irat (fol. 151–152.)

¹¹⁸ A Sípos Antal által küldött egyik nyomatványt (Értesítés az országos honvéd-segélyező-egylet működéséről 1870-ik évtől 1884. végeig) sikerült azonosítanom: HL VI. 15. 1. doboz: 1884. év, Nem iktatott iratok, 2. irat (fol. 649–651.)

¹¹⁹ HL VI. 15. 1. doboz: 1885. év, Iktatott iratok, nro. 4. (fol. 148–149.)

¹²⁰ Uo. Nem iktatott iratok, 8–10. irat (fol. 269–274.)

¹²¹ MNL OL Mikrofilmtár A 628. doboz: Halotti anyakönyv, 1881–1885. fol. 357.

¹²² OSZK FM3/706. 101. filmtekercs. A *Pesti Hírlap* december 6-án a Rövid hírek között számolt be Sípos Antal haláláról, majd másnap a temetésről közölt tudósítást: „A koporsó mellett ott zokogott az elhunyt lánya is.” December 10-én az elhunytak névsorába Sípos Anatalt is felvették. OSZK FM3/2057. 29. filmtekercs. A *Vasárnapi Újság* december 13-án közölte Sípos Antal halálhírét, hibás keresztnévvel.

FORRÁSOK

- DmREL Dunamelléki Református Egyházkerület Levéltára, Budapest
 C/85. A Tanárky család iratai
 XIV. köteg Tanárky Mihály és Tanárky Antal levelezései
 F Tanárky Antalhoz rokonai és barátai által írt levelek
- Grundbuch Kriegersarchív, Wien. Grudbuch 6-tes Husaren-Regimentes, 1841–1848.
 3. füzet
- HL Hadtörténelmi Levéltár, Budapest
 VI. 12. 44. köt. A volt 1848/49-es Honvédmeház anyakönyve, II. köt.
 VI. 15. 1. doboz A Békés vármegyei Honvédegylet iratai (1860–1901)
 Fondszám nélkül Abszolutizmus-kori iratok
 103. könyv Index der Kompromittierten
 MNL BML Magyar Nemzeti Levéltár Békés Megyei Levéltára, Gyula
 IV. A. 1. a. Közgyűlési jegyzőkönyvek
 IV. A. 1. b. Közgyűlési iratok
- MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest
 H 75. 1848/49-i Minisztériumi Levéltár. Honvédelmi Minisztérium. Általános iratok.
 H 88. 1848/49-i Minisztériumi Levéltár. Honvédelmi Minisztérium. Aradi iratok. (Nem iktatott iratok)
- Mikrofilmtár
 22427. doboz Békés vármegye bizottmányának iratai (IV. B. 253. a.)
 A 628. doboz Budapest, Kálvin tér, anyakönyvek (református)
 A 668. doboz Gárdony, anyakönyvek (református)
 A 2058. doboz Mezőberény, anyakönyvek (német ajkú evangélikus)
 A 2142. doboz Békés, anyakönyvek (református)
 A 2151. doboz Békés, anyakönyvek (református)
 A 2359. doboz Mezőberény, anyakönyvek (református)
 A 2420. doboz Szentes, anyakönyvek (református)
 A 2462. doboz Vésztő, anyakönyvek (református)
 A 2463. doboz Vésztő, anyakönyvek (református)
 A 2364. doboz Vésztő, anyakönyvek (református)
 A 2465. doboz Vésztő, anyakönyvek (református)
 A 3225. doboz Békés, anyakönyvek (római katolikus)
 A 3303. doboz Körösladány, anyakönyvek (római katolikus)
 A 3304. doboz Körösladány, anyakönyvek (római katolikus)
- OSZK Országos Széchényi Könyvtár
 FM3/86.
 14. filmtekerces Közlöny, hivatalos lap. 165. szám. Arad, 1849. augusztus 11.
 FM3/706

101. filmtekercs *Pesti Napló* (Reggeli kiadás), 36. évfolyam, 336. szám. 1885. december 7., hétfő, 2. p.
- FM3/2057.
29. filmtekercs *Pesti Hírlap*. VII. évfolyam, 335. szám. 1885. december 6., vasárnap, 7. p.; 336. szám. December 7., 4. p.; 339. szám. December 10., 14. p.
- Kt. Kézirattár
- Quart. Hung. 2523. Imeretlen Württemberg-huszár feljegyzései 1848 márciusától május 28-ig, a hazaszökésig, fol. 197–220.
- Quart. Hung. 3003. Magyar Nemes Családok Származási története. Összeírta id. Mogyórossy János Békés Gyulán, 1861–1863.
- TtREL Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, Debrecen
- I. 27. a. 1. doboz Oklevelek, oltalomlevelek, 1561, 1605–1842
- I. 29. i. 6. doboz Egyházközségekre vonatkozó iratok: Békés
- I. 62. d. 1. doboz Békési egyházközség iratai: Igazgatási iratok
- I. 62. g. 1. doboz Békési egyházközség iratai: Iskolára vonatkozó iratok
- II. 1. e. 4. kötet A Debreceni Református Kollégium iratai: Series Studiosorum

BIBLIOGRÁFIA

- Adalék, 1891. Adalék a Württemberg-huszárok 1848/49-iki történetéhez. (Aláírás: Egy volt Württemberg-huszár) Képes folyóirat. *A Vasárnapi Újság* füzetekben. Szerk. *Nagy Miklós*. Tizedik kötet. Budapest, 1891. (V. évfolyam XXI. füzet.) 566–567. o.
- Barcy – Somogyi* 1986. *Barcy Zoltán – Somogyi Győző*: A szabadságharc hadserege. 1848/49 katonai szervezete, egyenruhái és fegyverzete. Budapest, 1986.
- Bogdán* 1990. *Bogdán István*: Magyarországai hossz- és földmértékek, 1601–1874. Budapest, 1990.
- Bona* 1999. *Bona Gábor*: Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban (Harmadik kötet: P–Zs). Budapest, 1999.
- Bona* 2000. *Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. Budapest, 2000.
- CJH 1896. Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár. Szerk. *dr. Márkus Dezső* kir. törvénytudós bíró. 1875–1876. évi törvéncikkek. Budapest, 1896.
- Csikány* 2000. *Csikány Tamás*: Honvédtüzérség az 1848–49-es szabadságharcban. (Segédkönyvek a hadtörténet tanulmányozásához II.) Budapest, 2000.
- Fényes* 1851. Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és pusztá, betűrendben körülményesen leíratik. Kiadja *Fényes Elek*. I. k. Pesten, 1851.
- Helységnévtár 1993. Magyarország történeti statisztikai helységnévtára. 3. Békés megye. Budapest, 1993.
- Hermann* 1996. Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története. Szerk. *Hermann Róbert*. Budapest, 1996.

- Hermann* 2002. *Hermann Róbert*: Gáspár András honvédtábornok. In: Kecskeméti a szabadságharcban II. Kecskemét is kiállítja... Erdősi Imre, Lestár Péter, Muraközy János, 71. honvéd zászlóalj, 16. (Károlyi) huszárezred, Kecskemét város szabadcsapata. Szerk. *Székelyné Kőrösi Ilona*. Kecskemét, 2002. 9–78. o.
- Héjja* 2002. *Héjja Julianna Erika*: Békés vármegye archontológiája (1699) 1715–1950. Főispánok és alispánok. Gyula, 2002.
- Kedves* 1992. *Kedves Gyula*: A szabadságharc hadserege. I. k. A lovasság. H. n., 1992.
- Kedves* 2007. *Kedves Gyula*: Répásy Mihály, a szabadságharc huszártábornoka. Kemece, 2007.
- Merényi-Metzger* 1999. *Merényi-Metzger Gábor*: A Békés Megyei Levéltár vezetőinek archontológiája (1797–1998). *Levéltári Szemle*, 1999. 1. sz. 14–21. o.
- Mikár* 1869. Honvéd schematismus, vagy is: az 1848/9-ki honvédseregből 1868-ban még életben volt főtiszteknek névkönyve. Összeáll. *Mikár Zsigmond* alszázados. Kiad. *Bakó Farkas* százados. Pest, 1869.
- Nagy* 1863. Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal. Írta *Nagy Iván*. Tizedik kötet. Pest, 1863.
- Pesty* 1983. Pesty Frigyes Helységnevtárából. Békés megye Pesty Frigyes helynégyűjtésében. Bevezette, jegyzetekkel ellátta és közléstesi *Jankovich B. Dénes*. A mutatókat összeállította *Hévvizi Sándor*. (Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból, 11. Szerk. *Szabó Ferenc*.) Békéscsaba, 1983.
- Rákóczy* 2002. *Rákóczy Rozália*: Militaria Hungarica. Magyar katonai nyomtatványok. Válogatott bibliográfia II. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2002. 2. sz. 463–530. o.
- Rédvay* 1941. *Rédvay István dr.*: Huszáraink hazatérése 1848/49-ben. Budapest, 1941.
- Schematismus, 1838. *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes*. Wien, 1838.
- Séllei* 1896. *Séllei Péter*: A békési ev. ref. gymnasium története. A békési evang. reform. VI. osztályú gymnasium 1895/6. évi értesítője. Közli: *Osváth Ferenc* igazgató. Békés, 1896. 3–127. o.
- Szabó* 1982. *Szabó Ferenc*: Vésztő az osztrák önkényuralom korában (1849–1867); Vésztő a kiegyezéstől az első világháborúig (1867–1914). In: Vésztő története. Szerk. *Szabó Ferenc*. Vésztő, 1982.² 137–152., 153–191. o.
- Szinnyei* 1887. Komárom 1848–49-ben (Napló-jegyzetek). Írta *Szinnyei József*, a budapesti egyet. Könyvtár első őre. Budapest, 1887.
- Szénássy* 1989. *Dr. Szénássy Zoltán*: Komárom ostroma 1849-ben. Komárom, 1989.
- Urbán* 1992. *Urbán Aladár*: „...Értesítve valánk a hazátul, hogy siessünk védelmére...” Lenkey századának hazatérése 1848-ban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1992. 3. sz. 3–38. o.